

**ГІСТОРЫЯ ПРЫНЯЦЦЯ КАНСТЫТУЦЫІ.
ПЕРШЫЯ ВЫБАРЫ ПРЭЗІДЭНТА РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ**

Дрычыц Д. Д.

Навуковы кіраўнік Савік С. А., кандыдат гістарычных навук, дацэнт

Беларускі нацыянальны тэхнічны ўніверсітэт,

г. Мінск, Рэспубліка Беларусь

Анатацыя. У артыкуле распавядаецца аб станаўленні канстытуцыйнага права, гісторыі прыняцця Канстытуцыі, выбарах Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь.

Ключавыя словы: Канстытуцыя, канстытуцыйнае права, выбары.

На пачатку XX стагоддзя пад Канстытуцыяй разумелася сукупнасць палажэнняў правоў, якія вызначаюць вышэйшыя органы дзяржавы, парадак паклікання іх да адпраўлення іх функцый, іх узаемныя адносіны і кампетэнцыю, а таксама прынцыповае становішча індывіда ў адносінах да дзяржаўнай улады. Менавіта Канстытуцыя ў юрыдычна значнай форме ўсталёўвае тыя мэты і прынцыпы арганізацыі і жыццядзейнасці, якія грамадства перад сабой ставіць. Гэта асноўны закон, які рэгулюе на дэмакратычнай і гуманнай аснове адносіны, якія вынікаюць з арганізацыі і дзейнасці дзяржаўнай улады, які замацоўвае кансенсус інтарэсаў, іх размежаванне, злучэнне, гуртуе ўсё насельніцтва краіны ў адзіны народ – носьбіт улады, у адзінае грамадства, якому падпарадкоўваецца сама дзяржава.

Станаўленне канстытуцыйнага права сучаснай Беларусі непасрэдна звязана з развіццём гістарычных і нацыянальных формаў беларускай дзяржаўнасці. Да асноўных крыніц Канстытуцыі (1994 г.) суверэннай

і незалежнай Рэспублікі Беларусь можна аднесці статуты ВКЛ і Канстытуцыі савецкага перыяду.

Статут 1529 года складаўся з 13 раздзелаў, падзеленых на артыкулы. Не друкаваўся, спісы яго на працягу першай паловы XVI ст. дапаўняліся новымі артыкуламі, колькасць артыкулаў вагалася ад 230 да 278. Першыя тры раздзелы прысвечаны дзяржаўнаму праву, IV–VIII, X, XI раздзелы грамадзянскай, IX, XI–XIII раздзелы крымінальнай праве, парадку і працэсу. Юрыдычна ён замацоўваў асновы грамадскага і дзяржаўнага ладу, парадак утварэння, склад і паўнамоцтвы дзяржаўных і судовых устаноў, прывілеяванае становішча шляхты і абмежаванне правоў сялян. Спрыяў цэнтралізацыі дзяржавы, умацаванню законнасці і пэўнага абмежавання феадальнага самавольства [1, с. 251].

Затым у 1566 годзе быў прыняты Другі Статут ВКЛ, які складаўся ўжо з 367 артыкулаў, падзеленых на 14 раздзелаў. Першыя тры падзелу ахоплівалі дзяржаўнае права, 4-ы раздзел – суд і судовы працэс, 5 і 6 – сямейнае права, 7 – грамадзянскае права, 8 – пра заповіт, 9 – аб зямельных спрэчках, 10 – пра лясках, 11–14 крымінальнае права. Статут адлюстроўваў грамадска-палітычныя змены, якія адбыліся ў Вялікім Княстве Літоўскім у 1530–1560-я гады, замацаваў новае адміністрацыйна-тэрытарыяльнае дзяленне, новую сістэму судаў. Бачная мэта замяніць ўжыванне ў адміністрацыйнай і судовай дзейнасці звычайнае права «пісаным». Некаторыя артыкулы накіраваны супраць пранікнення ў княства польскіх паноў.

У 1588 годзе прымаецца трэці Статут ВКЛ. Зборнік змяшчае 488 артыкулаў, якія складаюць 14 раздзелаў. Статут адбіў засваенне многіх лацінскіх юрыдычных паняццяў, канчатковае замацаванне прывілеяў шляхты і прыгон сялян. Упершыню на тэрыторыі Усходняй Еўропы ўвёў прынцып падзелу ўладаў (вялікі Князь – выканаўчая, Трыбунал ВКЛ і ніжэйстаячыя суды – судовая, Сойм – заканадаўчая).

Ім умацоўвалася феадальная ўласнасць на зямлю, хоць прадугледжвалася і ўласнасць на яе сялян. Трэцяя рэдакцыя юрыдычна аформіла стварэнне адзінага саслоўя прыгонных сялян шляхам зліцця прыгонных слуг з іншымі катэгорыямі залежных сялян.

1 студзеня 1919 года быў апублікаваны Маніфест аб стварэнні БССР (ССРБ). 5 лютага 1919 года Прэзідыум УЦВК прыняў пастанову аб прызнанні незалежнасці Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі. Рэспубліка выдзялялася з саставу РСФСР як самастойная дзяржаўная адзінка і абвешчвалася вольнай і незалежнай, а ўсе працоўныя атрымлівалі роўныя правы.

Першая Канстытуцыя Савецкай Беларусі была прынята I Усебеларускім з'ездам Саветаў 3 лютага 1919 года. Яна абвясціла Беларусь Рэспублікай Саветаў рабочых, сялянскіх і салдацкіх дэпутатаў, адмяніла прыватную ўласнасць на зямлю і іншыя сродкі вытворчасці, замацавала роўныя правы і абавязкі грамадзян Рэспублікі, абвясціла дэмакратычныя свабоды. Канстытуцыя складалася з дэкларацыі правоў працоўнага і эксплуатаемага народа Беларусі і трох раздзелаў: Агульныя палажэнні, структура савецкай улады, герб і сцяг. Адной з асаблівасцяў Канстытуцыі было тое, што яна не прадугледжвала стварэння Савета Народных Камісараў. Функцыі яго ўскладаліся на вялікі Прэзідыум ЦВК, у які ўваходзілі ўсе народныя камісары [2, с. 45].

II Усебеларускі з'езд саветаў дапоўніў першапачатковы тэкст Канстытуцыі палажэннямі аб утварэнні Савета Народных Камісараў рэспублікі як вышэйшага органа дзяржаўнага кіравання, аб арганізацыі і дзейнасці ЦВК Саветаў Беларусі і яго Прэзідыума. Канстытуцыя ССРБ 1919 года заканадаўча замацавала акт дзяржаўна-нацыянальнага самавызначэння Беларусі.

Канстытуцыя суверэннай Рэспублікі Беларусь была прынята 15 сакавіка 1994 года. Змены і дапаўненні ў Канстытуцыю ўносіліся тройчы (заўсёды – шляхам рэферэндуму). Адметнымі рысамі дзеючай Канстытуцыі з'яўляюцца:

замацаванне ў якасці эканамічнай асновы разнастайнасці форм уласнасці; устанаўленне роўнасці дзяржавы і грамадзяніна, наяўнасць у іх узаемных абавязацельстваў; арыентацыя заканадаўства на агульнапрызнаныя прынцыпы міжнароднага права; падзел і ўзаемадзеянне ўлад; прамы характар дзеяння Канстытуцыі. Яна валодае вяршэнствам у дачыненні да ўсіх іншых прававых актаў, складае ядро прававой сістэмы дзяржавы.

Канстытуцыя 1994 года з'яўляецца пятай па ліку Канстытуцыяй Рэспублікі Беларусь, прынятай пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі.

15 сакавіка 1994 года Вярхоўны Савет прыняў Канстытуцыю Рэспублікі Беларусь, па якой яна аб'яўлена ўнітарнай дэмакратычнай сацыяльнай прававой дзяржавай. І з'яўляецца прэзідэнцкай рэспублікай. Першыя выбары прэзідэнта Беларусі прайшлі ў два туры – 23 чэрвеня і 10 ліпеня 1994 года.

Афіцыйна зарэгістраванымі кандыдатамі сталі 6 чалавек: старшыня Саюза аграрыяў і Герой Сацыялістычнай Працы Аляксандр Дубко, дзеючы прэм'ер–міністр Беларусі Вячаслаў Кебіч, народны дэпутат і дырэктар саўгаса «Гарадзец» Шклоўскага раёна Аляксандр Лукашэнка, сакратар ЦК Партыі камуністаў Беларусі Васіль Новікаў, лідар Беларускага Народнага Фронту «Адраджэнне» Зянон Пазняк і былы старшыня Вярхоўнага Савета Беларусі Станіслаў Шушкевіч [3, с. 47].

Вынікі выбараў шырока вядомыя. У першым туры Аляксандр Лукашэнка набраў 44,82 % галасоў, а Вячаслаў Кебіч – 17,33 % (хоць паводле агучанага ў тыя дні меркавання дэпутата і даверанай асобы З. Пазняка Сяргея Навумчыка, і першыя звесткі Цэнтрвыбаркама, і разлікі назіральнікаў БНФ паказалі: Аляксандр Лукашэнка перамагаў у першым туры з вынікам 54–56 %). Другі тур аказаўся пераканаўчым ужо для ўсіх: Аляксандр Лукашэнка набраў 80,34 % галасоў, Вячаслаў Кебіч – 14,17 %. З гэтага моманту ў найноўшай гісторыі Беларусі пачаўся этап прэзідэнцкага лідарства.

Канстытуцыя Рэспублікі Беларусь з'яўляецца Асноўным Законам дзяржавы, мае вышэйшую юрыдычную сілу і прамое дзеянне на ўсёй

тэрыторыі краіны. У Канстытуцыі закладзены асновы рэгулявання прававой, палітычнай і эканамічнай сістэмы дзяржавы. Асноўны Закон замацоўвае неад'емныя Правы чалавека і гарантыі іх рэалізацыі, узаемныя абавязкі грамадзяніна і дзяржавы, парадак фарміравання і функцыянавання органаў улады. Палажэнні Канстытуцыі знаходзяць сваё развіццё ў бягучым заканадаўстве.

Менавіта таму кожны грамадзянін Рэспублікі Беларусь павінен ведаць гісторыю Канстытуцыі сваёй дзяржавы.

Літаратура

1. Основы государственного управления / под общей ред. Л. В. Пакуш. – Минск : Академия при Президенте Республики Беларусь, 2007. – 215 с.
2. Конституция Республики Беларусь / Ю. П. Бровка [и др.]. – Минск : Беларусь, 1996. – 223 с.
3. Конституционное право : учеб. пособие / Д. М. Демичев. – Минск : Выш. шк., 2004. – 351 с.